

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ปัญหา วางแผนร่างรูปแบบ และดำเนินการตามรูปแบบที่สร้างขึ้น ร่วมกันปรับปรุงแก้ไขวิธีดำเนินการให้มีความเหมาะสม และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีความรู้ความเข้าใจและนำไปสร้างอาชีพ เพื่อเกิดรายได้ให้ตนเองอย่างยั่งยืน ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการแบบผสมผสาน (Mixed Method) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดดังนี้

รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีดำเนินการวิจัย

การเตรียมการก่อนการวิจัย ประกอบด้วย

1. การเลือกพื้นที่วิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้พื้นที่ที่ทำการวิจัยต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุ คือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร ใช้วิธีกำหนดพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ ทั้ง 3 จังหวัดดังกล่าว อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเลือกพื้นที่ในระดับตำบล จังหวัดละ 4 ตำบล รวมจำนวนทั้งสิ้น 12 ตำบล โดยเป็นจังหวัดที่มีผู้สูงอายุว่างงาน มีรายได้ค่อนข้างน้อย ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้สูงอายุขาดความรู้ ความสามารถที่จะพัฒนาทักษะหรือแสวงหาข่าวสารข้อมูลที่จะช่วยเหลือตนเองในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในวัยชรา และพื้นที่นั้นให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สอดคล้องในการประสานงานและติดตามผลการวิจัย ประกอบกับ ประธานชุมชน กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน และผู้สูงอายุมีส่วนร่วมและมีความพร้อมในการให้ข้อมูลพื้นฐานและการพัฒนาตนเอง เพื่อฝึกวิชาชีพอย่างยั่งยืนตลอดระยะเวลาดำเนินการวิจัย

2. การเตรียมทีมวิจัย

คณะผู้วิจัย จะมีหน้าที่เป็นแกนนำหลักที่จะร่วมดำเนินการวิจัยและติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชนหรือหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ และเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล วางแผนการดำเนินงาน นำแผนไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานฝึกวิชาชีพตลอดกระบวนการศึกษาวิจัย

3. การเตรียมเครือข่าย

3.1 ศึกษาบริบทและข้อมูลพื้นฐานของตำบลในแต่ละจังหวัดที่ศึกษาทั้ง 12 ตำบล จากเอกสารและรายงานผลการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล

3.2 เตรียมความพร้อมของพื้นที่ในการศึกษา โดยดำเนินการติดต่อประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาลในแต่ละพื้นที่ เพื่อเข้าพบผู้นำชุมชน ได้แก่ ประธานชุมชน

กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน และนักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการศึกษา รวมถึงหอการค้าจังหวัด นครราชสีมา และร้านค้าในพื้นที่เป้าหมาย

3.3 คณะผู้วิจัยขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต เพื่อขอความร่วมมือเก็บข้อมูล การจัดกิจกรรมต้นแบบฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุ และขออนุญาตประธานชุมชน กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน ใน 3 พื้นที่ คือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3 ฝ่าย ดังนี้

- 1) กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ประธานชุมชน กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน
- 2) กลุ่มบุคคลภายนอก ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน หรือนักวิชาการศึกษา
- 3) กลุ่มภาคเอกชน/อุตสาหกรรม ได้แก่ หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า

3.4 การเข้าพื้นที่ที่ศึกษา คณะผู้วิจัยจะแนะนำตนเองให้ผู้นำชุมชนและผู้สูงอายุ ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้องได้รู้จักว่าคณะผู้วิจัยเป็นใคร มาจากไหน และเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ เพื่อร่วมกับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมฝึกวิชาชีพของผู้สูงอายุ หลังจากนั้นจึงดำเนินการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนและผู้สูงอายุใน 3 จังหวัดที่ศึกษา เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจระหว่างคณะผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชน

เปรียบเทียบความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านทัศนคติ จำแนกตามสถานภาพของผู้สูงอายุ

ในขั้นตอนนี้ เป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ดำเนินการวิเคราะห์ ความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จกसानตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ จำนวน 400 คน ใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร โดยใช้เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งคณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดดังนี้

ประชากรและการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง ที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป ใน 12 ตำบล จากผู้สูงอายุ 3 จังหวัด คือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร รวมทั้งสิ้น จำนวน 13,321 คน

2. กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง ที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป ใน 12 ตำบล จากผู้สูงอายุ 3 จังหวัด คือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร รวมทั้งสิ้น จำนวน 373 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie & Morgan (อ้างถึงใน ยุทธ ไทยวรรณ, 2546, หน้า 101) แต่ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยกำหนดจำนวน กลุ่มตัวอย่าง 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จากประชากร

แต่ละกลุ่ม โดยแจกแบบสอบถามใช้กลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental random sampling) ยึดความสะดวกในการปฏิบัติงานเป็นหลัก รายละเอียดดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 จำนวนกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามจังหวัด

จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	จำนวน	
			ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
นครราชสีมา	อำเภอเมือง	ตำบลหนองจะบก	800	24
	อำเภอเมือง	เทศบาลตำบลโพธิ์กลาง	2,435	73
	อำเภอด่านขุนทด	ตำบลตะเคียน	196	6
	อำเภอด่านขุนทด	ตำบลพันชนะ	669	20
สุรินทร์	อำเภอเมือง	ตำบลตั้งใจ	733	22
	อำเภอเมือง	ตำบลนาดี	2,693	81
	อำเภอชุมพลบุรี	ตำบลไพรขลา	1,390	42
	อำเภอชุมพลบุรี	เทศบาลตำบลชุมพลบุรี	323	10
มุกดาหาร	อำเภอเมือง	เทศบาลเมืองมุกดาหาร	2,364	71
	อำเภอเมือง	ตำบลบ้านโคก	858	25
	อำเภอดอนตาล	ตำบลโพธิ์ไทร	493	15
	อำเภอดอนตาล	เทศบาลตำบลดอนตาลผาสุก	367	11
รวม			13,321	400

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. ประชุมคณะผู้วิจัยเพื่อวางแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสองส่วน คือ ส่วนของข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ
2. เข้าพบประธานชุมชน กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ เพื่อชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งขอความร่วมมือและขออนุญาตเก็บข้อมูลโดยการเข้าไปสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างเป็นรายบุคคลในแต่ละจังหวัดที่ทำการศึกษาในเดือนเมษายน พ.ศ. 2554
3. คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมแบบสัมภาษณ์ และตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลจนครบตามจำนวนที่กำหนดไว้ ได้แบบสัมภาษณ์กลับคืนร้อยละ 100 แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าสถิติโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

เครื่องมือในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเกี่ยวกับความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ และแบบทดสอบกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ที่คณะผู้วิจัยสร้างเอง ประกอบด้วยดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ ลักษณะของแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

ตอนที่ 1 สถานภาพปัจจุบันของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ มีลักษณะปลายปิด มีข้อคำถามให้เลือกตอบด้วยกัน 18 ข้อ ประกอบด้วย เพศ ระดับการศึกษาสูงสุด รายได้ที่ได้รับปัจจุบันต่อเดือน สถานภาพความเป็นอยู่ ความสนใจจะเข้าร่วมฝึกวิชาชีพ ประกอบอาชีพอะไร เหตุผลที่เข้ารับการฝึกวิชาชีพ ความต้องการฝึกวิชาชีพ รายได้จากวิชาชีพเสริม สถานที่ฝึกวิชาชีพ ระยะเวลาที่ต้องการฝึกวิชาชีพ ชั่วโมงในหลักสูตรฝึกวิชาชีพ วันเวลาที่ต้องการฝึกวิชาชีพ รูปแบบการจัดกิจกรรมการฝึกวิชาชีพ สื่อที่ต้องการให้มีในการฝึกวิชาชีพ การนำความรู้จากการฝึกวิชาชีพไปใช้ ลักษณะการประเมินการเรียนรู้ และการติดตามประเมินผลภายหลังการฝึกวิชาชีพ

ตอนที่ 2 ความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักษานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) ตามแบบของลิเคิร์ท (Likert Scale) 5 ระดับ คือ ระดับความต้องการมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักษานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) สำหรับผู้สูงอายุ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด (open-ended question)

2. แบบทดสอบ ประกอบด้วย

2.1 ทดสอบเกี่ยวกับระดับความรู้ของผู้สูงอายุทั้งก่อนและหลังที่เข้าร่วมกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักษานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ด้วยวิธีการเลือกตอบ ในการพิจารณาคะแนนนั้น ตอบถูกให้ 1 คะแนน ตอบผิดให้ 0 คะแนน จำนวน 20 ข้อ

2.2 ทดสอบเกี่ยวกับทักษะของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักษานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) เป็นแบบสำรวจรายการมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ คือ มีทักษะการปฏิบัติงาน ระดับดี ปานกลาง และไม่ดี จำนวน 13 ข้อ

ขั้นตอนและวิธีการสร้างเครื่องมือ

1. ค้นคว้าและศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากตำรา เอกสารทางวิชาการ วารสาร งานวิจัย การค้นหาข้อมูลจากเว็บไซต์ต่างๆ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์

2. นำเนื้อหาสาระที่และจัดหมวดหมู่เพื่อสร้างโครงคำถามที่สอดคล้องกับเนื้อหาความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักษานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ

3. นำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาไปขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจแก้ไขเนื้อหาและความถูกต้องของภาษา และนำมาปรับปรุงแก้ไข

4. เสนอเครื่องมือผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์ และนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมก่อนนำไปทดลองใช้ (รายชื่อในภาคผนวก ข)

5. นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญไปทดลองใช้ (try-out) กับกลุ่มผู้สูงอายุในจังหวัดที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน นำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นตามวิธีการสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach' s Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักษานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ ทั้งฉบับเท่ากับ .83 ด้านความรู้เท่ากับ .68 ด้านทักษะเท่ากับ .67 และด้านทัศนคติเท่ากับ .82

6. นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการหาค่าความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นแล้ว ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับ
2. นำมาลงรหัสตามที่กำหนดไว้เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล
3. ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล

แบบสัมภาษณ์ความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ กำหนดคะแนนในมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ ระดับความต้องการมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด (ภาคผนวก ค) กำหนดดังนี้ (สรชัย พิศาลบุตร, เสาวรส ใหญ่สว่าง และปรีชา อัครเวชานุกร, 2553, หน้า 27)

ระดับความต้องการมากที่สุด	ให้	5	คะแนน
ระดับมีความต้องการมาก	ให้	4	คะแนน
ระดับมีความต้องการปานกลาง	ให้	3	คะแนน
ระดับมีความต้องการน้อย	ให้	2	คะแนน
ระดับความต้องการน้อยที่สุด	ให้	1	คะแนน

เกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ย ดังนี้
ค่าเฉลี่ย ความหมาย

4.50-5.00	ระดับความต้องการมากที่สุด
3.50-4.49	ระดับความต้องการมาก
2.50-3.49	ระดับความต้องการปานกลาง
1.50-2.49	ระดับความต้องการน้อย
1.00-1.49	ระดับความต้องการน้อยที่สุด

แบบทดสอบทักษะ เป็นแบบสำรวจรายการมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ คือ มีทักษะ การปฏิบัติงานระดับดี ปานกลาง และไม่ดี (ภาคผนวก ค) โดยให้ผู้ประเมินเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของผู้ประเมิน ซึ่งความหมายของคะแนนในแต่ละระดับ มีดังนี้ (ฟุ้งศรี ภัคทีสุวรรณ, 2550, หน้า 89)

มีทักษะการปฏิบัติงานระดับดี	ให้	3	คะแนน
มีทักษะการปฏิบัติงานระดับปานกลาง	ให้	2	คะแนน
มีทักษะการปฏิบัติงานระดับไม่ดี	ให้	1	คะแนน

สำหรับ เกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ย ดังนี้
ค่าเฉลี่ย ความหมาย

2.50-3.00	ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีทักษะการปฏิบัติงานระดับดี
1.50-2.49	ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีทักษะการปฏิบัติงานระดับปานกลาง

1.00-1.49 ผู้เข้ารับการศึกษาฝึกอบรมมีทักษะการปฏิบัติงานระดับไม่ดี

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์สถานภาพของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ โดยใช้ความถี่และร้อยละ
2. วิเคราะห์ความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลาย สก๊อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ โดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
3. วิเคราะห์แบบทดสอบทักษะ (จักสานตะกร้าลายสก๊อตจากไม้ไผ่) โดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
4. เปรียบเทียบความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก๊อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพแตกต่างกัน โดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และเปรียบเทียบเป็นรายคู่โดยใช้วิธีของเชฟเฟ้ (Scheffé Method)
5. เปรียบเทียบประเมินความรู้ของผู้สูงอายุทั้งก่อนและหลังที่เข้าร่วมกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก๊อตจากไม้ไผ่) โดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานใช้สถิติ t-test (Paired samples t-test)
6. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก๊อตจากไม้ไผ่) สำหรับผู้สูงอายุ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

พัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

การวิจัยในขั้นตอนนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ
 - 1.1 กลุ่มผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง โดยเป็นผู้ที่อ่านออกเขียนได้ ไม่มีโรคประจำตัว และสามารถให้ความร่วมมือตลอดการดำเนินการวิจัย ซึ่งพำนักอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร
 - 1.2 กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ประธานชุมชน กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่
 - 1.3 กลุ่มบุคคลภายนอก ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน หรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่
 - 1.4 กลุ่มภาคเอกชน/อุตสาหกรรม ได้แก่ หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า
2. กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 78 คน ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ
 - 2.1 กลุ่มผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง ที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป ใน 12 ตำบล จากผู้สูงอายุ 3 จังหวัด คือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร รวมทั้งสิ้น จำนวน 60 คน ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกผู้สูงอายุแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่เป็นผู้สูงอายุในกลุ่มที่อ่านออกเขียนได้ ไม่มีโรคประจำตัว และให้ความร่วมมือในข้อมูลรวมถึงตอบแบบสัมภาษณ์ตลอดจนสามารถที่จะเข้าร่วมโครงการกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก๊อตจากไม้ไผ่) ได้ คือ

2.1.1 จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ อำเภอเมือง โดยแบ่งออกเป็น ตำบลโพธิ์กลาง จำนวน 5 คน ตำบลหนองจะบก จำนวน 5 คน และอำเภอด่านขุนทด แบ่งออกเป็น ตำบลพันชนะ จำนวน 5 คน และตำบลตะเคียน จำนวน 5 คน

2.1.2 จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ อำเภอเมือง โดยแบ่งออกเป็น ตำบลตั้งใจ จำนวน 5 คน ตำบลนาดี จำนวน 5 คน และอำเภอชุมพลบุรี แบ่งออกเป็น ตำบลไพรขลา จำนวน 5 คน และตำบลนาชุมพลบุรี จำนวน 5 คน

2.1.3 จังหวัดมุกดาหาร ได้แก่ อำเภอเมือง โดยแบ่งออกเป็น ตำบลมุกดาหาร จำนวน 5 คน ตำบลบ้านโคก จำนวน 5 คน และอำเภอดอนตาล แบ่งออกเป็น ตำบลโพธิ์ไทร จำนวน 5 คน และตำบลดอนตาลผาสุก จำนวน 5 คน

2.2 กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ประธานชุมชน กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่ ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตัวแทนตำบลละ 1 คน จาก 12 ตำบล ใน 3 จังหวัด รวมทั้งสิ้น จำนวน 12 คน โดยจะต้องเกิดจากความสมัครใจของผู้นำชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา

2.3 กลุ่มบุคคลภายนอก ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน หรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จาก 12 ตำบล ใน 3 จังหวัด จำนวนทั้งสิ้น 3 คน ที่มีความสนใจจะเข้าร่วมในการศึกษาครั้งนี้

2.4 กลุ่มภาคเอกชน/อุตสาหกรรม ได้แก่ หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนทั้งสิ้น 3 คน ที่ให้ความร่วมมือ และสมัครใจที่จะเข้าร่วมในการศึกษาครั้งนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสังเกต (Observation) คณะผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสีก๊อตจากไม้ไผ่) ด้วยการเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมต่างๆ ที่กลุ่มตัวอย่างได้ดำเนินการ ซึ่งจะอาศัยการสังเกตจากทักษะการสาน ผลงานของผู้สูงอายุ การซักถาม และการจดบันทึกจากพฤติกรรมจนถึงสิ้นสุดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมคณะผู้วิจัย จะใช้การสังเกตในสิ่งที่สนใจและเกี่ยวข้องกับรายละเอียดที่ศึกษา เช่น สภาพที่อยู่อาศัย สภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรในท้องถิ่น แต่ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ใช้การสังเกตและบันทึกข้อมูลโดยที่ไม่ให้ผู้ถูกสังเกตได้รู้ตัว โดยจะกระทำร่วมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัยอยู่ในชุมชน เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูล รายละเอียดที่จะทำการสังเกตจะเป็นบริบทของชุมชน สภาพทั่วไปและอาชีพของผู้สูงอายุ รวมทั้งการให้ความร่วมมือในการดำเนินการ

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ได้แก่ ประธานชุมชน กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนตำบลละ 1 คน จาก 12 ตำบล ใน 3 จังหวัด รวมทั้งสิ้น 12 คน กลุ่มนักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ จาก 12 ตำบล จำนวนทั้งสิ้น 3 คน และกลุ่มภาคเอกชน/อุตสาหกรรม ได้แก่ หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า จำนวนทั้งสิ้น 3 คน รวมทั้งหมด 18 คน คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth

Interview) แบบมีโครงสร้าง เพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อความรู้และความเข้าใจในการฝึกวิชาชีพ พฤติกรรมการมีส่วนร่วม ปัญหาการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ รูปแบบ วิธีการ แนวทางการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ และการประเมินและการติดตามผลการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ รวมถึงผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้สูงอายุต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) โดยสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ในประเด็นสิ่งที่ผู้สูงอายุได้จากการฝึกวิชาชีพครั้งนี้ มีอะไรบ้าง สื่อที่ใช้ในการฝึกวิชาชีพมีความเหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุหรือไม่ สิ่งที่ได้รับการในการฝึกวิชาชีพและเป็นประโยชน์ที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาตนเองต่อไปในอนาคต มีอะไรบ้าง และสิ่งที่ผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม และสิ่งที่ต้องการให้ปรับปรุงแก้ไขในการฝึกวิชาชีพครั้งนี้ มีอะไรบ้าง

3. การใช้เทคนิคกระบวนการพลังสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control: AIC) โดยทำการศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) สำหรับผู้สูงอายุ จากกลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 12 คน กลุ่มนักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ จำนวน 3 คน และกลุ่มภาคเอกชน/อุตสาหกรรม ได้แก่ หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า จำนวน 3 คน รวมทั้งหมด 18 คน ซึ่งร่วมดำเนินการ 3 ขั้นตอน ดังนี้ (ชอบ เข้มกลัด และโกวิท พวงงาม, 2547, หน้า 54-58)

ขั้นตอนที่ 1 A หรือ Appreciation การสร้างความรู้และความต้องการ เป็นขั้นตอนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของทุกคน ซึ่งแต่ละท่านจะเป็นผู้ที่มีความรู้และเข้าใจในท้องถิ่นแต่ละพื้นที่นั้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประชุมสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการของรูปแบบหลักสูตรฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) โดยมีกิจกรรมดังนี้

1. วิเคราะห์สภาพปัจจุบันของผู้สูงอายุในแต่ละตำบล และบริบทโดยรวมของชุมชน ผู้วิจัยจะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม โดยมอบหมายให้แต่ละคนคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหา และความต้องการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่มีต่อการประกอบอาชีพ รวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน นักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า ต่อการพัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุที่จะพัฒนาส่งเสริมให้เกิดการสร้างอาชีพของผู้สูงอายุเพื่อให้มีรายได้เลี้ยงดูตนเองต่อไป

2. ให้ทุกคนได้นำเสนอที่ละคน พร้อมเปิดโอกาสให้มีการซักถาม และแสดงความคิดเห็นเพื่อร่วมกันหาข้อสรุปโดยภาพรวมอย่างเป็นประชาธิปไตย

3. จะได้ข้อสรุปเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพของผู้สูงอายุ รวมถึงความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการพัฒนาต้นแบบหลักสูตรฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 2 I หรือ Influence การสร้างแนวทางการพัฒนาเป็นขั้นตอนในการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของแต่ละคนที่มีอยู่ ร่วมหาวิธีการที่จะทำให้ดำเนินการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) สำหรับผู้สูงอายุ ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และเป็นช่วงในการกำหนดรายละเอียดหลักสูตร เพื่อจัดลำดับความสำคัญของเนื้อหาที่จะฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) โดยที่ผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็นผู้นำการประชุมเพื่อให้

ได้ร่างรูปแบบ วิธีการ และแนวทางการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) รวมถึงการประเมินและการติดตามผล โดยมีกิจกรรมดังนี้

1. คณะผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม โดยจะใช้แนวคำถามที่สร้างขึ้นมา เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลประเด็นที่ต้องการศึกษา และเปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน โดยมีกลุ่มผู้นำชุมชน นักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ หอการค้าจังหวัด นครราชสีมา และร้านค้า รวมถึงวิทยากร เพื่อให้ได้ข้อมูลในการร่างรูปแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) สำหรับผู้สูงอายุ

2. นำวิธีการดำเนินการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ของทุกคนมารวมกันแล้วแยกประเภทที่เหมือนกันหรือคล้ายกันให้รวมเป็นกลุ่มเดียวกัน ส่วนที่ขัดแย้งกันใช้วิธีสร้างการยอมรับด้วยเหตุผลอย่างประชาธิปไตย จึงทำให้คณะผู้วิจัยได้เนื้อหาที่ใช้ร่างรูปแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลาย สก็อตจากไม้ไผ่) สำหรับผู้สูงอายุ

3. คณะผู้วิจัยนำเสนอข้อสรุปร่างรูปแบบ วิธีการ และแนวทางการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) รวมถึงการประเมินและการติดตามผลอีกครั้ง โดยเปิดโอกาสร่วมกันเพื่ออภิปราย ปรับ เพิ่ม ลด และแก้ไขรูปแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) เพื่อเป็นแนวทางเดียวกันก่อนนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพให้กับผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 3 C หรือ Control การสร้างแนวทางปฏิบัติ เป็นการนำเอากิจกรรมต่างๆ มาสู่การปฏิบัติกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) และจัดผู้ดำเนินงานผู้รับผิดชอบกิจกรรมนั้นๆ ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้นำการประชุม เพื่อกำหนดแผนปฏิบัติการกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) โดยคณะผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม โดยเขียนโครงการสนับสนุนขึ้นมา และมอบหมายความรับผิดชอบให้แก่หน่วยงานร่วมปฏิบัติการตามแต่ละกิจกรรมที่ตนเองถนัด

4. การจัดประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยคณะผู้วิจัย ตัวแทนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน นักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการศึกษา หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า รวมถึงวิทยากร ร่วมหาข้อสรุปก่อนดำเนินการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ และแนวทางการดำเนินกิจกรรมฝึกวิชาชีพ เพื่อสร้างรายได้แก่ผู้สูงอายุ ภายใต้บรรยากาศที่แสดงความเป็นกันเอง โดยมีการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นอย่างไม่ปิดกั้น ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เลือกและดำเนินการจัดสถานที่ในการประชุมเอง

5. จัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ โดยนำโครงการกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ไปปฏิบัติกับผู้สูงอายุ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart (1988, pp. 11-15) ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) การสะท้อนผล (Reflection) ร่วมกับการศึกษาดำรง บทความ เอกสารทางวิชาการ งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในลักษณะต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การวางแผน (Planning) โดยการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุ ด้วยการสนทนากลุ่ม ซึ่งคณะผู้วิจัย กลุ่มผู้นำชุมชน นักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการการศึกษาในพื้นที่ หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า รวมถึงวิทยากร ร่วมกันวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยคำนึงถึงบริบทของชุมชน ความต้องการของผู้สูงอายุ และการตลาด และร่วมกันวางแผนแนวทางการจัดประชาสัมพันธ์โครงการฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่อย่างทั่วถึง

ขั้นที่ 2 การปฏิบัติตามแผน (Action) โดยคณะผู้วิจัย กลุ่มผู้นำชุมชน นักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการการศึกษาในพื้นที่ หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า รวมถึงวิทยากร นำแผนกิจกรรมการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรไปปฏิบัติ

ขั้นที่ 3 การสังเกตผล (Observation) โดยคณะผู้วิจัย กลุ่มผู้นำชุมชน นักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการการศึกษาในพื้นที่ หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า รวมถึงวิทยากร ร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต การซักถาม การแสดงความคิดเห็นภายในกลุ่ม และบันทึกผลการปฏิบัติงาน

ขั้นที่ 4 การสะท้อนผล (Reflection) คณะผู้วิจัยร่วมในการสังเกต ติดตามประเมินผลหลังจากจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ เพื่อนำผลจากการเกิดปัญหาและอุปสรรค ไปดำเนินการจัดกิจกรรมเวทีประชาคมร่วมกัน เพื่อสรุปและปรับปรุงต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน และสังคมในปัจจุบันมากที่สุด

6. การจัดเวทีประชาคม คณะผู้วิจัย ร่วมกับผู้นำชุมชน จำนวน 12 คน นักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการการศึกษาในพื้นที่ จำนวน 3 คน หอการค้าจังหวัดนครราชสีมาและร้านค้า จำนวน 3 คน และตัวแทนผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน รวมทั้งหมด 38 คน เพื่อสรุปและติดตามผลการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) และนำข้อบกพร่อง รวมถึงข้อเสนอแนะจากการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) มาพัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ ตลอดจนหาช่องทางการตลาดในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้กับชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

7. การบันทึกภาคสนาม (Field note) เป็นเครื่องมือที่คณะผู้วิจัยใช้ในการจดบันทึกรายละเอียดจากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสำรวจชุมชนตลอดการจัดทำวิจัย เพื่อช่วยในการนำข้อมูลที่บันทึกได้มาวิเคราะห์เกี่ยวกับประเด็นในการศึกษา

8. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือบันทึกเสียงในการบันทึกเสียงขณะทำการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม ซึ่งจะมีการขออนุญาตบันทึกเสียงก่อน และใช้สมุดบันทึกเพื่อช่วยในการจดประเด็นที่สำคัญระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม รวมถึงกล้องถ่ายภาพหรือกล้องวิดีโอ ซึ่งจะใช้ในการบันทึกภาพบรรยากาศในทุกๆ กิจกรรม สิ่งแวดล้อมต่างๆ ตลอดระยะเวลาการทำวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ประเด็นในการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ความคิดเห็น ความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ

พฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วม ปัญหาและความต้องการการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ รูปแบบ วิธีการ
แนวทางการจัดหลักสูตรฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุ และวิธีการประเมินและการติดตามผล

ขั้นตอนในการสร้างแบบสัมภาษณ์

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์
2. นำเนื้อหาสาระสังเคราะห์และจัดหมวดหมู่เพื่อสร้างโครงคำถามที่สอดคล้องกับความต้องการต่อการนำไปพัฒนารูปแบบและหลักสูตรการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ
3. นำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาไปขอคำแนะนำจากที่ปรึกษาเพื่อตรวจแก้ไขเนื้อหาและความถูกต้องของภาษา และนำมาปรับปรุงแก้ไข
4. นำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลโดยเฉพาะจากการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย โดยการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) ของ สุธาญค์ จันทวานิช (2548, หน้า 130) เพื่อจะได้พิสูจน์ว่าข้อมูลที่คณะผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ โดยการสอบถามแหล่งข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล ดังนี้

1. การตรวจสอบข้อมูลในเวลาที่แตกต่างกัน เช่น คณะผู้วิจัยเคยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุในเวลาช่วงเช้า โดยเปลี่ยนเป็นการเก็บข้อมูลในเวลากลางวันขณะที่ผู้สูงอายุมารวมกลุ่มเพื่อประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน
2. การตรวจสอบข้อมูลในสถานที่ที่ต่างกัน เช่น การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุจากการประชุมสนทนากลุ่มในองค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล คณะผู้วิจัยเปลี่ยนมาเก็บข้อมูลการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุเดียวกันนี้ที่ชุมชนและที่บ้านของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
3. การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน เช่น เคยสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุ ก็เปลี่ยนไปสัมภาษณ์นักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ เพื่อตรวจสอบว่าการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุในความคิดเห็นหรือความต้องการของหลายๆ ฝ่าย เป็นอย่างไรบ้าง สอดคล้องกันหรือขัดแย้งกันอย่างไร เพราะอะไร

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยตรวจสอบอีกครั้งว่าข้อมูลที่ได้มาเพียงพอแล้วหรือยัง ข้อมูลนั้นตอบปัญหาหรือความต้องการของผู้สูงอายุแล้วหรือไม่ คณะผู้วิจัยจึงได้เก็บข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมการทำงาน วิถีชีวิตของคนในชุมชน สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ สถานที่ดำเนินการประกอบอาชีพ การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญตลอดการจัดทำวิจัยเพื่อนำมาประกอบการแปลความหมายร่วมกับผลการถอดเทปและการบันทึกภาคสนาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากแนวคิดพื้นฐานของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ นำมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ของคำตอบที่ได้รับ ในด้านความรู้ ทักษะ ทักษะคิดต่อการมีส่วนร่วม ผลการดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการร่างรูปแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก๊อตจากไม้ไผ่) สำหรับผู้สูงอายุ ติดตามประเมินผล สรุปและนำเสนอต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ

จัดทำหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุและการสร้างอาชีพในการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

การวิจัยในขั้นตอนนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. กลุ่มผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง ในจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร ตัวแทนจังหวัดละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 3 คน
2. กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ประธานชุมชน กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่ ตัวแทน 1 คน
3. กลุ่มบุคคลภายนอก ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน หรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ ตัวแทน 1 คน
4. กลุ่มภาคเอกชน/อุตสาหกรรม ได้แก่ หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า ตัวแทน 1 คน
5. วิทยากรจากศูนย์พัฒนาขยายงานจักสานไม้ไผ่ ตัวแทน 1 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ทำหนังสือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตเพื่อขอความร่วมมือจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง ในจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร ตัวแทนจังหวัดละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 3 คน ผู้นำชุมชน ตัวแทน 1 คน นักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ ตัวแทน 1 คน ภาคเอกชน/อุตสาหกรรม ตัวแทน 1 คน และวิทยากรจากศูนย์พัฒนาขยายงานจักสานไม้ไผ่ ตัวแทน 1 คน รวมทั้งสิ้น 7 คน

2. การจัดประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยคณะผู้วิจัย ผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง ในจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร ตัวแทนจังหวัดละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 3 คน ผู้นำชุมชน ตัวแทน 1 คน นักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ ตัวแทน 1 คน ภาคเอกชน/อุตสาหกรรม ตัวแทน 1 คน และวิทยากรจากศูนย์พัฒนาขยายงานจักสานไม้ไผ่ ตัวแทน 1 คน รวมทั้งสิ้น 7 คน คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้าง ประเด็นในการสัมภาษณ์จะเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการจัดทำหลักสูตรฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก๊อตจากไม้ไผ่) ประกอบด้วย หัวข้อวิชาในหลักสูตรที่จะฝึกวิชาชีพ จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม เนื้อหาวิชาที่ใช้ในการฝึกวิชาชีพ กิจกรรมและวิธีการฝึกวิชาชีพ สื่อประกอบการฝึกวิชาชีพ การวัดและประเมินผล ตลอดจนข้อเสนอแนะในการนำพัฒนาหลักสูตร

ให้เกิดความสมบูรณ์และมีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุมากที่สุด ขณะดำเนินการสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตประกอบการวิจัย และนำผลมาสังเคราะห์ร่วมกับเอกสาร ตำรา รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งคณะผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลไว้เป็นความลับ โดยใช้ระยะเวลาในการดำเนินการจัดการสนทนากลุ่ม จำนวน 2 วัน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือบันทึกเสียงในการบันทึกเสียงขณะทำการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ซึ่งจะมีการขออนุญาตบันทึกเสียงก่อน และใช้สมุดบันทึกเพื่อช่วยในการจดประเด็นที่สำคัญระหว่างสนทนากลุ่ม รวมถึงกล้องถ่ายภาพหรือกล้องวิดีโอ ซึ่งจะใช้ในการบันทึกภาพบรรยากาศในทุกๆ กิจกรรม ตลอดระยะเวลาการทำวิจัย

4. ดำเนินการเพื่อสรุปผลและเขียนรายงาน

เครื่องมือในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ รูปแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสาน ตะกร้าลายสีก้อตจากไม้ไผ่) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนในการสนทนากลุ่ม

1. กำหนดกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม คือ กลุ่มผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง ในจังหวัด นครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร ตัวแทนจังหวัดละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 3 คน กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ประธานชุมชน กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่ ตัวแทน 1 คน กลุ่มบุคคลภายนอก ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน หรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ ตัวแทน 1 คน และกลุ่มภาคเอกชน/ อุตสาหกรรม ได้แก่ หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า ตัวแทน 1 คน รวมทั้งสิ้น 6 คน

2. ศึกษาหลักเกณฑ์ ข้อมูล และวิธีการสร้างแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม จากเอกสารต่างๆ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศูนย์พัฒนาขยายงานจักสานไม้ไผ่ ร้านค้าที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ และข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล

3. กำหนดหัวข้อการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย หัวข้อวิชาในหลักสูตรที่จะฝึกวิชาชีพ จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม เนื้อหาวิชาที่ใช้ในการฝึกวิชาชีพ กิจกรรมและวิธีการฝึกวิชาชีพ สื่อประกอบการฝึกวิชาชีพ การวัดและประเมินผล ตลอดจนข้อเสนอแนะในการนำพัฒนาหลักสูตรให้เกิดความสมบูรณ์และมีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุมากที่สุด เป็นแบบบันทึกการสนทนากลุ่มเพื่อบันทึกผลการสนทนากลุ่ม

4. สร้างแบบบันทึกการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ และการสร้างอาชีพในการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

5. ดำเนินการตรวจสอบความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพ ตามหลักการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า การจดบันทึกภาคสนาม และการตรวจสอบข้อมูลจากเอกสาร จากนั้นให้ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา จนแน่ใจว่าข้อมูลที่ได้มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้

6. ตรวจสอบคุณภาพแบบแนวทางการสัมภาษณ์ข้อมูลโดยวิธีสามเส้าเชิงวิธีการ (Methodology Triangulation) โดยทดลองใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายวิธีการ ได้แก่ จากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

7. นำแบบบันทึกการสนทนากลุ่มที่แก้ไขตามคำแนะนำ และดำเนินการจัดพิมพ์เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลโดยเฉพาะจากการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย โดยการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ของ สุภางค์ จันทวานิช (2548, หน้า 130) เป็นการตรวจสอบ โดยการเก็บข้อมูลหลายวิธี โดยเริ่มจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ แล้วนำมาจดบันทึก รวมทั้งพิจารณาจากพฤติกรรม บรรยากาศในการสนทนากลุ่มร่วมกันของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่างๆ เพื่อนำมาประกอบการแปลความหมายร่วมกับผลการถอดเทป

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากแนวคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุและการสร้างอาชีพในการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน จะใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ของคำตอบที่ได้รับให้เกิดความเข้าใจในความหมายและความสัมพันธ์ของข้อมูลทั้งหัวข้อวิชาในหลักสูตรที่จะฝึกวิชาชีพ จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม เนื้อหาวิชาที่ใช้ในการฝึกวิชาชีพ กิจกรรมและวิธีการฝึกวิชาชีพ สื่อประกอบการฝึกวิชาชีพ และการวัดและประเมินผล